Tudor COLAC

Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

ELEMENTE CONSTITUENTE ALE ARTEI INTERPRETATIVE A RAPSODULUI NICOLAE SULAC

Motto: Mulți au murit iubindu-l pe Sulac
şi s-au născut… iubindu-l…

The interpretative art's elements of the rhapsode Nicolae Sulac

Abstract. The interpretative art of the rhapsode Nicoale Sulac many times was the subject of analysis for many ethnomusicologists, literary critics, reporters and chronicles. In the edition of 2006 entitled *Nicolae Sulac, memories, chronicles and pictures*, which we had the honour to be coordinators, we included in assessments of about three hundred authors and we insisted on an abstracted portrayal of the interpreter. Over ten years, all the rhapsode's songs were transposed on scales, in the autobiographical book *Nicolae Sulac, rhapsode of the Moldavian country*, co-author Dumitru Blajinu. In this article, we enter upon a domain, which reflects the master's way of being, in attempt to decipher some of the constituent elements of the rhapsode's interpretative art: scenic posture, vocal emission, behavioural aspects, gestic, mise-en-scène etc., with numerous examples.

Keywords: rhapsode, folklore, Doina, authentic, original, song, ballad.

În lumea artistică felul de a fi al unui interpret înseamnă comportamentul adecvat prezenței pe scenă, dar şi în toate alte circumstanțe în fața publicului sau a camerelor de filmat. Care ar fi componentele charismei, cu un impact atât de covârşitor asupra marelui public în cazul lui Nicolae Sulac?

„Ținuta lui pe scenă era şi ea extrem de originală. Avea o ținută aşa-zis universală, se purta foarte liber, intrarea în scenă şi ieşirea de pe scenă erau foarte conforme vocii lui. Realiza, de unul singur, sau participa la realizarea unui complex organic. N-a încercat niciodată s-o facă pe artistul «înalt», nu a pozat – a fost simplu, a făcut tot ce a făcut într-un stil propriu, cu o mare doză de sarcasm" – consideră Ion Paulencu, accentuând felul natural, firesc de a fi al cântărețului, ținuta scenică inedită [1].

Avem temei să afirmăm că impactul vizual asupra publicului era uneori chiar mai mare decât alte componente ale prezenței scenice. Din mărturiile unor şefi de scenă, regizori, printre care Emil Loteanu şi Gleb Ceaicovschi-Mereşanu, putem conchide că în viața artistică a lui N. Sulac pregătirea vocală se afla pe acelaşi cântar cu pregătirea

BDD-A25086 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:17 UTC)

scenică. Dacă la capela corală *Doina* artistul nu putea fi „observat", se „dizolva" integrat în omogenitatea emisiei vocale colective, în fața orchestrei de muzică populară el se simțea în apele sale, imaginea sa fiind în totalitate vizibilă, de la costum, accesorii, machiaj, coafură până la cele mai mici detalii ale comportamentului. Admiratorii începeau să aplaude de la înclinarea caracteristică corpului, cu mâinile desfăcute sau la şold, la ceafă sau ridicate în sus. Gesturile sale în scenă în timpul cântării, zâmbetul cuceritor erau izvorâte din mesajul cântecului, din modul său de a comunica anume aceea ce intenționa el ca publicul să perceapă în urma acestui impact vizual. Mesajul, gândurile, emoțiile erau, într-un fel, modelate cu o precizie de giuvaiergiu, reflectând interiorul, traducându-l tot vizual. Acest element al cântecului însă nu a fost niciodată ca un înveliş, un ambalaj artificial anexat, ci valorizat calitativ, asimilat organic de complexul comportamental. N. Sulac lucra ore întregi acasă, în fața oglinzii, dezvoltând această parte a artisticului mai puțin vizibilă. Îmi spunea că un artist adevărat trebuie să învingă stresul şi tracul, să ştie mai multe metode de a-şi controla emoțiile, să nu se lase copleşit de lacrimi, dar să facă publicul să plângă, dacă era cazul... La începutul carierei scenice i-a trebuit mult timp ca să se debaraseze de mimici şi gesturi stânjenitoare, după cum a remarcat regizorul Emil Loteanu. Mişcările stângace cu timpul au cedat locul unei ținute naturale în orice situație, interpretul simțindu-se bine „în propria piele", şi ceea ce se vedea în exterior era anume el, Nicolae Sulac, cel care îşi exprima creativitatea simțindu-se liber şi la modul cel mai atrăgător şi cuceritor, încrezător, perceput şi apreciat. Nu rare au fost clipele când, în timpul unei returnele orchestrale o simplă mişcare facială acționată din nu se ştie ce mecanisme mentale ridica publicul în picioare.

Cum, în ce mod îşi monitoriza corpul când îşi alegea o anumită postură? Cum reuşea să se simtă confortabil, să depăşească anumite blocaje sau inhibiții scenice des întâlnite la unii pretinşi artişti?

Nu cred că vom putea afla cândva aceste secrete. Nicolae Sulac întotdeauna a ştiut să pună accentul nu numai pe prezența sa fizică în scenă, dar mai ales pe cea emoțională, conştient de cerințele scenice în timpul cântatului, cerințe „subspecificate" anume de individualitatea sa, care îi completau personalitatea şi concepția artistică printr-o gândire unitară unică şi irepetabilă, originală şi profesională în acelaşi timp. Comportamentul său în public parcă îl completa firesc pe cel din scenă. Anatol Ciocanu, spre exemplu, îl admiră „sub cupola de aur a legendei":

„Coborâtor din cei mai simpli şi cei mai săraci țărani din Sadâc, el avea, şi nu numai în ultimii ani ai vieții, purtări în veşminte de prinț: părea descendent din conții de Medici sau din familia unor Burboni rătăciți, din fericire, pe drumurile Basarabiei. Purta costum cu jiletcă, ceasornic cu lănțişor de aur în buzunarul acestuia, la manşeta cămăşii avea prinse butoniere strălucitoare..." [2].

Directorul de atunci al Filarmonicii, ilustrul om de cultură Mihai Murzac avea să consemneze că Nicolae Sulac „avea darul de a observa şi exprima mult mai multe decât cei care-l înconjurau: avea harul divin revărsat peste sufletul său; ştia să comunice cu oamenii nu doar prin cântec, ci şi prin cuvânt, prin sentiment; ştia să se poarte elegant, corect, să creeze o atmosferă relaxantă în mediile în care lucra" [3].

BDD-A25086 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:17 UTC)

Nicolae Sulac avea o lume a sa, în care îşi trăia viaţa ca un cântec al eternităţii. În viziunea compozitorului Eugen Doga, „impresionat de modul în care spectatorii reacţionau la cântecele lui, lumea şi întreg universul compăreau ca o partitură muzicală, în care fiece voce, fiece instrument ori grup de instrumente ajunge la urechile ascultătorului anume în clipa în care îi vine rândul... În imaginaţia mea, Nicolae Sulac, despre care am crezut întotdeauna că ne-a fost trimis din Cosmos, intra şi el în aceasta partitură. El includea toată informaţia milenară, pe care a adunat-o din neam în neam, din viţă în viţă, din prag în prag, din gură în gură. Când cânta, Nicolae Sulac aducea cu sine această informaţie pe care o cunoştea parcă de demult şi o păstra cu grijă".

Astfel cântecele sale tălmăcite şi dăruite tuturor celor ce iubesc viaţa erau ca nişte ecouri ce „treceau munţi şi ape, se ciocneau de bubuiturile tunurilor, de scrâşnetul săbiilor, apucau ritmuri de hore dacice. Se înduioşau de farmecul mlădioaselor fete din Carpaţi ori din Bugeac, de legământul apelor Dunării, de vârtejul zbuciumat şi haotic al stelelor pe fundalul nesfârşitului cer..." [4].

Şi regizorul şi actorul Ion Ungureanu, în timpul filmării peliculei *Poienile roşii*, unde N. Sulac apare cu o tulburătoare doină, conchide că „el a „ghicit" codul genetic al cântecului nostru popular sau – şi mai exact – l-a cântat aşa cum îl ţinea minte din copilărie, cu toate înmlădierile şi întorsăturile lui, acum duios şi trist, acum plin de voioşie şi durere. Când cânta, Nicolae Sulac îşi trăia cântecul, totul vibra în fiinţa lui" [5].

„Timbrul vocii sale de tenor liric te miruia pe suflet şi era predestinat cântecului popular; dicţia lui vrăjea. Când Nicolae Sulac îşi pronunţa cântecul, acesta era auzit de toată lumea. De asta şi era ascultat. Ascultat şi auzit. Pronunţia sa era una populară, clară, acceptată unanim" [6] – consemnează compozitorul Gheorghe Mustea.

Din notele de jurnal ale lui Anatol Lenţa, care l-a însoţit pe N. Sulac în Franţa, am cules şi opinia că doina noastră, cântată în româneşte, i-a cucerit totalmente pe alolingvi anume prin ţinuta sa în scenă.

„Când au răsunat primele acorduri ale melodiei, Nicolae Sulac s-a apropiat de avanscenă, a pus cruciş mâinile pe piept şi... vocea lui pătrunzătoare, lirică, pe alocuri patetică, acea voce care vrăjea, tulbura şi răscolea sufletul, a inundat sala...

Trăgeam cu coada ochiului la vecinii din dreapta şi din stânga mea. Ce-o fi spunând inimile lor? Stăteam ca pe ace şi, în acelaşi timp, mă copleşea un sentiment de mândrie. Atenţia cu care era ascultat conaţionalul nostru îmi picura linişte în suflet. Când a încheiat cântecul, nu mai aveam nicio îndoială: Nicolae Sulac i-a subjugat cu *Doina* sa pe francezi!" [7].

Regizorul Emil Loteanu exprimă metaforic acea modalitate a lui N. Sulac de a găsi gestul şi „poziţia" în scenă al unui „predestinat care cântă". „M-a surprins felul lui de a fi: cânta exact aşa cum credea/ simţea el că e bine, cu mâinile în lături, ţinute ca o răstignire. Unii chiar au crezut că Sulac poate fi răstignit. Şi au încercat să bată, ani la rând, cuie în sufletul lui"... [8].

Dar cum vede şi interpretează ţinuta scenică a lui N. Sulac un coregraf, pre nume Nicolae Luchian?

„Am admirat întotdeauna comportamentul scenic al lui Nicolae Sulac, mişcarea, gestica, în special „dexteritățile" lui coregrafice.

BDD-A25086 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:17 UTC)

În culise, când, conform desfăşurătorului, aştepta să iasă în scenă, îşi imagina şi pregătea nişte mişcări de dans, extrem de originale. Îi plăceau bătutele, horele şi, mai ales, sârbele noastre. Se prindea în dans şi alături de dansatori profesionişti, şi alături de ţărani simpli, la hora satului.

Niciodată Nicolae Sulac nu a separat cântecul de dans, de mizanscenă, cum e numit procedeul în teatru.

În mişcarea scenică din faţa orchestrei, la microfon, era foarte sobru şi expresiv, dar în cântecele de petrecere, de nuntă, în cele cu caracter de joc, găsea întotdeauna formula dansantă cea mai potrivită.

Acest lucru însă nu-i pot afirma despre tinerii interpreţi de azi care, pur şi simplu, neglijează comportamentul decent, arătând caraghioşi. Cât de bine le-ar prinde şi lor indicaţiile unui regizor, cum a fost Emil Loteanu, pe care Nicolae Sulac le-a respectat cu strictețe şi plăcere" [9].

Nina Ionaşcu-Lunchevici, soţia regretatului violonist şi dirijor, a activat alături de N. Sulac la *Doina* şi la *Fluieraş*, unde rapsodul era dezmierdat cu dragoste *Colişâcă,* şi unde acesta „venise cu vocea gata formată de la mama, cu melismele lui specifice". Prin 1959 artista îşi aminteşte cum N. Sulac se plimba cu barca pe lacul din Drochia zile întregi, cântând. „Acolo, în larg, dădea frâu liber vocii, cânta în voie. Omenii care treceau prin preajmă se opreau să-l asculte, minunându-se de vocea lui, absolut ieşită din comun" [10].

Acest nesfârşit dor de libertate, largheţea sufletului său măcinat de necazurile vieţii au creat tipajul unui artist-enigmă, împrejmuit de o aură filosofică în viaţă şi în scenă.

„Pentru toate cazurile, pentru toate situaţiile, Nicolae Sulac avea parcă pregătită din timp cea mai potrivită replică. Făcea haz pe seama altora, dar şi pe seama sa. Crea întotdeauna impresia de om vesel şi fericit. Nimeni nu putea bănui ce se ascunde în umbra zâmbetului lui enigmatic... Poate amintirile de la casa de copii din Lărguţa, poate necazul provocat de peregrinările lui prin lume, poate regretele că nu şi-a putut aranja gospodăreşte viaţa..." [11] – meditează Gheorghe Marin, prieten şi naş de cununie al cântăreţului. Altfel, era un adevărat urmaş al lui Anton Pann, „cel isteţ ca un proverb". Ion Caţaveică, atunci când aflase că N. Sulac era trecut în paşaport ca fiind de naţionalitate bulgar, a remarcat această coincidenţă: şi autorul care a scris *Povestea vorbei*, dar şi imnul *Deşteaptă-te, române*!, autor elogiat de M. Eminescu în *Epigonii*, a activat la început în corul bisericii din Căpriana.

Ideea lansată mai sus de Gheorghe Marin şi Nina Ionaşcu-Lunchevici este confirmată şi de maestrul Valentin Goga, un merituos om de cultură al contemporaneităţii:

„Ştiam că, deşi a avut mulţi prieteni, Nicolae Sulac era totuşi un mare singuratic. Poate şi din cauza orgoliului său, căci, ca orice mare artist, se vroia preţuit şi apreciat la justa valoare...

...Sensibil şi receptiv, era întotdeauna dornic de comunicare. Venea la Palatul Naţional, îmi telefona din hol, salutându-mă cu: «Ce mai faceţi, dom'le director?», asta însemnând că avea adunate mai multe subiecte pentru discuţie şi că trebuia să-mi anulez programul acelei zile.

BDD-A25086 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:17 UTC)

Despre ce discutam? Despre folclor, cântece, concerte, activitatea orchestrei, turnee... Puneam țara la cale la o cafeluță. N-am mai cunoscut o altă persoană cu atâta şarm filosofic, gata să întrețină ore în şir o discuție inteligentă despre artă, cultură, curente şi mişcări artistice, tendințe, prognoze etc.” [12].

Un alt coleg de scenă, violonistul şi dirijorul Lucian Cocea, până în prezent îşi deapănă firul impresiilor despre colaborarea cu rapsodul:

„...Am avut norocul să urmăresc cum se purta la repetiții, unde se afla mereu într-o febră de creație, de căutări, căci n-a acceptat niciodată să copie, să imite pe cineva. Venea, de exemplu, la repetiție şi ne anunța: «Azi v-am adus un cântec, îl învățăm?».

L-am admirat şi în clipele când seara târziu, după vreo 2-3 spectacole, ne duceam la câte vreo petrecere unde se cânta de inimă albastră până spre dimineață. Aici Nicolae improviza versuri din mers, le cânta dintr-o răsuflare, cântecele lui transformându-se în şlagăre.

Era neordinar în tot ce făcea. Şi irepetabil”.

Deşi, cu alte ocazii, cântărețul avea să recunoască întristat: „Mi se puneau condiții: dacă ai să cânți atâtea şi atâtea «ciastuşki» despre tractorişti, mulgătoare, tutunari – atunci, poftim, poți cânta şi un cântecel ceva mai liric...” [13].

În confesiunile sale scrise N. Sulac abordează autocritic subiectul luat de noi în dezbatere:

„*...eu mizez pe actorie.* Adesea sunt nemulțumit de felul în care cânt, dar nu de cel în care mă prezint pe scenă. N-oi mai fi eu aşa de cântăreț, de multe ori publicul din sală nu înțelege nici cuvintele cântecului, fiindcă nu ştie limba, dar uite că mă primeşte. De ce? Poate fiindcă tocmai ținuta mea nu seamănă cu a altora? Gesturi frumoase ştiu a face destui, dar ce preț să aibă ele, dacă nu-s sincere? Aşa-s deprins de mic, asta mi-a intrat în sânge, mai mult ca toate mă tem să fiu fals. Şi încă de mic m-a cucerit vraja artistului... Scriu din inimă, nu pot înşira cuvinte goale. Am scris şi am cântat pentru că m-a durut. Numai cuvântul «dor» cât exprimă, dar el nici într-o limbă nu poate fi tradus după cât cântăreşte. Uneori pot să mă gândesc un an de zile şi să nu fac nimic, iar alteori – într-o clipă creez lucruri bune” [14].

În acest context, la timpul potrivit, intervine cu cel mai binevoitor sfat scriitorul şi criticul literar Ion Ciocanu: „Bineînțeles, producțiile care, deşi numite populare ori chitite în stil popular, au suferit măcar o țâră de atingere a unui anumit fel de peniță, zisă cultă, se cer evitate, izgonite.

E vorba aici de unele momente complicate, asupra cărora responsabilii trebuie să cugete cu mare atenție şi pricepere...”

Notabil faptul că Ion Ciocanu, ca un profet protector, la începutul carierei scenice a lui N. Sulac, a intuit adevăruri sfinte pentru un rapsod:

„...Or, acest tânăr, simplu dar fin şi la vorbă şi la port, pe care mi-i teamă să nu-l supere stilul acesta, prea intelectualist, a contopit, în practica sa de artist, ambele laturi ale procesului de creare a cântecului popular.

BDD-A25086 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:17 UTC)

Contopirea organică a simțului de artist – ales şi educat cu îndârjire – cu subtextul plămădit în cântec – uneori de o inimaginabilă „uşurință" şi tocmai de aceea de o explozibilă încărcătură de emoții şi de idei, – e o operație care nu necesită vreo străduință şi pricepere supraomenească. La Sulac această contopire e obținută nu prin străduință şi nu prin pricepere. Mai bine zis, străduința şi priceperea îi vor fi rămânând acasă ori în culise, ori undeva în străfundul firii; pe scenă apare de fiecare dată numai cântecul, în toată frământarea sa" [15].

Şi marele artist plastic Glebus Sainciuc, prietenul tuturor cântăreților, care la o etapă a creației şi-a transformat atelierul într-o arenă pentru spectacolele *Masca pe scenă*, va recunoaşte complexitatea „identificării" scenice a lui Nicolae Sulac:

„...Ei bine, nu a fost chiar uşor să-l «demasc» pe Nicolae Sulac. În imaginația mea de plastician îl vedeam ca pe un răstignit cu mâinile pe cruce, ca o erupție vulcanică a vocii fără asemănare şi de aceea i-am plasat masca în vârful piramidei formată din mai multe măşti ale unor personalități celebre.

Omul, de fapt fiecare din noi, are câteva «fețe», iar pentru mască se potriveşte doar una dintre ele – cea care ne priveşte cu tot ce are mai de preț personajul, *căci* fiecare mască e o întâlnire a omului cu sine însuşi. Masca lui Nicolae Sulac întruchipa de fapt bunătatea, omenia. Ea nu avea echivalență în fața timpului, cumula curgerea vremii – developată pe obrazul sufletului lui – cu propria lui identitate. Ea ne sugera că până şi Timpul s-a oprit, parcă, vrăjit de cântecele lui de dor. Ea a întruchipat o clipă din viața de maximă concentrație sufletească a artistului, a fixat-o pe răbojul epocii şi o va purta peste ani sau poate peste secole, amintindu-ne că s-au născut si la Moldova cântăreți buni... [16].

...Întâlnirea omului cu sine însuşi... Este numai un simplu fel al său de a fi? Eterna lumină a memoriei a îndemnat-o pe artista violonistă, dar şi soție a rapsodului, Ludmila Diacenco-Sulac, mama fiicei Ioana Sulac, să se destăinuie cu maximă sinceritate:

„Umorul şi sarcasmul lui – care erau o mască a unui spirit extrem de sensibil – îl făceau pentru mine o persoană dificilă.

Apoi, treptat, mi-am dat seama că un mare artist nu poate trăi, strâns în chingile familiei, că are nevoie de o libertate extraordinară ce să-i permită să fie liber şi în interior, că adevărata artă se naşte numai şi numai din libertate. Aşa că m-am retras discret, lăsându-l să-şi caute şi să-şi zidească fericirea aşa cum o vedea el...

...Cu toate că mă număr printre cei care l-au cunoscut foarte de aproape, orice aş spune despre el ar putea fi uşor contrazis – era o persoană cu foarte multe fațete. O persoană complexă, iar geniul îi deriva anume din această complexitate. Complexitate care îl făcea să fie mereu nou, mereu tânăr, mereu plin de forță şi de prospețime, căci nimeni nu bănuia măcar ce rezerve de pasiune, de autenticitate şi talent zăceau în el..." [17].

Ar fi doar câteva din trăsăturile specifice ale artei scenice a lui N. Sulac. Am remarcat mai multe detalii în recenta apariție editorială *Nicolae Sulac, rapsod al plaiului moldav*, semnată împreună cu regretatul Dumitru Blajinu.

BDD-A25086 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:17 UTC)

Referințe bibliografice

1. Paulencu, Ion. *Modele şi repere*// *Nicolae Sulac în amintiri*, *cronici şi imagini*, coordonatori Tudor Colac ş. a., Chişinău, Baştina – Radog, 2006, p. 94-95.
2. Ciocanu, Anatol. *Rapsodul*// Ibidem, p. 128.
3. Murzac, Mihail. *Icoana stelei ce n-a murit*// Ibidem, p. 38.
4. Doga, Eugen. *Lumea lui Sulac*// Ibidem, p. 40.
5. Ungureanu, Ion. *Fenomenul Sulac*// Ibidem, p. 45.
6. Mustea, Gheorghe. *Starea de Cântec*// Ibidem, p. 112.
7. Lența, Anatol. *În fața doinei au capitulat şi francezii*// Ibidem, p. 143.
8. Loteanu, Emil. *Nicolae Sulac este un predestinat care cântă*// Ibidem, p. 138.
9. Luchian, Nicolae. *La microfon era sobru şi expresiv*// Ibidem, p. 119.
10. Ionaşcu-Lunchevici, Nina. *Am cântat împreună cu Marele Sulac*// Ibidem, p. 98.
11. Marin, Gheorghe. *I-am fost naş de cununie şi de cântec*// Ibidem, p. 60.
12. Goga, Valentin. *Trebuia prețuit şi apreciat la justa valoare*// Ibidem, p. 78.
13. Cocea, Lucian. *Primele turnee*, *primele discuri*// Ibidem, p. 103.
14. Sulac, Nicolae. *Sulac despre Sulac*// Ibidem, p. 146.
15. Ciocanu, Ion. *Fenomenul Nicolae Sulac*// Ibidem, p. 141; acelaşi autor: *Nicolae Sulac*// Ibidem, p. 126.
16. Sainciuc, Glebus. *Întâlnirea omului cu sine însuşi*// Ibidem, p. 79.
17. Diacenco-Sulac, Ludmila. *Eterna lumină a memoriei*// Ibidem, p. 56.

BDD-A25086 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:17 UTC)